

TILMAN EN TILLO, EEN SAKSISCHE ZENDELING

Een ontmoeting met Ewald, Ewald en Tilman - 2

Albert Metselaar

Het is woensdag 26 juni 2013. Ik vier mijn 54^e verjaardag in Keulen, het Rome van het noorden. De oude en door kerken, kapellen en kloosters doordrenkte stad heeft ontzettend veel moois, dat een dag natuurlijk veel te kort is om te zien wat gezien wil worden. Het programma van mijn vrouw en mij zit strak in elkaar en we weten precies waar we naar toe willen. Eerst een cappuccino met wat lekkers om de dag te vieren. Ik wordt met een voldane blik op de foto gezet, als schaalje en kopje leeg zijn. Dan door naar het Germaans-Romeinse museum. Vervolgens naar de Dom, de schatkamer van de Dom en dan naar de St.Kunibertkerk. De planning is aardig goed ingeschat en rond een uur of drie in de middag stappen we de St.Kunibert binnen.

Keulen wordt wel het Rome van het noorden genoemd. De oude stad is vol gebouwd met basilieken, gewone kerken, kapellen en een dom, de kerk van de bisschop. De kerk van Sint Kunibert is één van de twaalf basilieken van de stad. Het is één van de kerken op mijn lange tocht door de cultuurhistorie. Kerkgeschiedenis fascineert me al zeker sinds mijn 10, zo ongeveer vanaf het moment dat ik lid werd van de bibliotheek. Tilman en de Ewalden houden me bezig sinds pakweg begin 2010, toen ik besloot een reliekschrijn te reconstrueren en te bouwen. Een praktisch bruikbaar schrijn met een uiterlijk zoals deze

rond 700 gebruikt had kunnen zijn. Dit als onderdeel van een living-history-project, waarbij ik de eerste missionarissen weer zichtbaar wil maken. Maar nog meer interesseert me de vraag wat mensen nu boeit, wat hen raakt, bij alles wat met geloven te maken heeft. Hoe werkt dat en hoe werkt God in ons leven. Komt nog bij: hoe werken wij in Gods wereld? Het is geen zoektocht naar mijn eigen geloof, dat zit wel goed, maar een zoektocht naar geloofs-cultuur in zijn algemeenheid en die van de middeleeuwen in het bijzonder. Het is ook een zoektocht naar verbazing, een zoektocht naar overweldiging door indrukken, een zoektocht naar inspiratie tot verder onderzoek, mooie teksten, gedichten, aangeraakt willen worden en dan je mond er van over willen laten lopen. Misschien moet ik gewoon alle intellectuele taal even achterwege laten en gewoon zeggen dat ik pelgrimeer, maar dan op 21^e eeuwse wijze, en dan gewoon met de auto. Maar pelgrimeren is het, want in het zien en zoeken van de kunstobjecten en het aanwezig zijn op de geheiligde plaatsen komen ook steeds weer de grote geloofsvragen aan de orde. En dat op zijn protestants, zonder bemiddeling van heiligen. Maar dat zijn wel voorbeelden in ons leven.

Keulen was al eerder mijn doel geweest. Twee kleine meisjes in de schatkamer van de Dom hadden de bezoekers een volle lach bezorgd. "Wat is dat?" vroeg de jongste van die twee, doelend op iets glimmends waar voor het kind geen woorden voor te vinden waren. Het antwoord van de oudste van 12: "Als je heeeeel goed bent, dan wordt je later heilig, en als je dan dood bent dan slopen ze je helemaal uit mekaar en dan stoppen ze je in potjes". Zo werd dus de reliekschat hertaald, en werd je als ouders duidelijk gemaakt wat de kinderen er van begrepen hadden. Het waren mijn twee oudste dochters. Inmiddels net als de derde uit huis. Pa en moe samen op pad, opnieuw naar Keulen, en nu met meer kennis, en misschien meer wijsheid. In ieder geval meer verbazing.

Het is rond 3 uur in de middag als de St.Kunibertkerk wordt betreden. Vooraf was er overleg geweest, via de mail, en ik kon gewoon langskomen. Zei men. Er waren altijd wel mensen om me te woord te staan, ik kon dan alles vragen wat ik wilde, noem maar op. Zei men. Nee dus. Het was muisstil in de kerk. Er was geen pastoor, die bleek met vakantie, er was geen koster, die bleek met vakantie. Even naar het gebouw ernaast. Daar deed men aan kinderopvang. Nee, men had niets met de kerk te maken, nee men wist helemaal niets, oftewel, wegwezen jij toerist. Terug naar de kerk. Inmiddels zit er een stokoude meneer, die ziet dat we zoekende zijn. Nee, we hoeven echt niets te verwachten, niemand aanwezig, iedereen vakantie. Ja, er komt een pastoor tegen 5 uur, maar die doet alleen zijn mis, dan kun je geen foto's maken. Echt, er zal niemand zijn vandaag, deze hele week, en waag het niet om over het touw te stappen. Ja, dat had ik al gezien. Touw 1, dan een flinke waarschuwing op een stuk karton dat de politie onmiddellijk automatisch zal worden gealarmeerd, touw 2, dan nog een eindje lopen, en in de hoeken, achter het altaar, daar staan twee kisten, bij twee vaandels. De kist rechts, die was van de Ewalden, de andere van Sint Kunibert. Werd er gezegd. Van op een afstandje maar wat

foto's maken. En dan zit je daar voor in de kerk. Je zit te rekenen. Als ik wel over dat touw stap, hoe snel is de politie hier, hoeveel foto's kan ik in de tussentijd maken, wat als de politie me pakt? Ik kan moeilijk zeggen dat ik van niks wist, de oude meneer zit er nog, die heeft me gewaarschuwd, en er zal ook een keihard signaal afgaan, dus van de domme houden is er niet bij. Mijn vrouw, die is / lijkt verstandiger, die zegt dat we maar beter kunnen gaan. De oude meneer lijkt me in de gaten te houden. Alsof hij mijn gedachten kan raden. Zijn hele verhaal zal wel kloppen, hij kan het weten, hij komt hier bijna iedere dag vertelde hij ook nog, dus wat zit ik hier te dubben, man ga toch weg, denk ik.... En ik, ik blijf zitten. Broeden. Boos, teleurgesteld, kom je daarvoor naar Keulen, heb je daarvoor zo goed je best gedaan om alles zo goed voor te bereiden.

Dan ineens gestommel in een van de bijzaaltjes, het zal de sacristie zijn geweest. Er komt een dame van zo'n jaar of 40, 45 vanuit een zijdeur. Ze draagt een spijkerbroek. Zo stel je je engelen niet voor. Maar is dit toch mijn redding? Ik stap naar haar toe, ik kom van ver vertel ik in mijn beste Duits, ik wil heel graag foto's maken. Ik kom speciaal uit het noorden van Nederland voor de beide Ewalden. Ze zegt geen woord, ze zet de alarmapparatuur uit, haalt een touw weg, ik kan mijn gang gaan. Stomverbaasd loop ik naar de eerste schrijn, die van Sint Kunibert zou moeten zijn, volgens de oude meneer. Het blijkt dat die schrijn van de Ewalden is. Ze stonden verkeerd in de kerk. De schrijn stond ook nog eens met de verkeerde kant naar voren. De beide Ewalden kijken met hun neus naar de witkalk op de muren, alsof ze voor straf in de hoek zijn gezet. Ze lijken weg te kruipen voor het fototoestel, want je kunt ze niet recht van voren op de foto krijgen, vanwege die korte afstand tot een muur. Snel maak ik foto's, achteraf niet helemaal wat ik achteraf gehad zou willen hebben, maar ik maak foto's, en dan weer..... stomverbaasd. Op de zijanten van de schrijn staan in gouden poortjes belangrijke figuren uit de kerkgeschiedenis, die te maken hebben met het Ewalden-verhaal. Een van hen is Tillman. St.Tilman, staat er bij het figuurtje. Tilman is ook nog eens heilig verklaard. Waar heeft hij dat nou weer aan te danken? Wat weten anderen wat ik niet weet? Wanneer werd hij heilig, wat is zijn feestdag dan? Tilman is afgebeeld in een pij, maar heeft geen tonsuur. Overigens is alle tonsuur van alle afbeeldingen van de Ewalden en hun makers verkeerd weergegeven. De traditie van de eerste missionarissen in Nederland was de Iers-Angelsaksische traditie: trek een streep van oor tot oor en scheer alles kaal wat daarvoor zit. Anders dus dan de later algemene traditie, waarin een deel van de kruin wordt kaal geschoren.

Ik weet niet hoeveel tijd er is voor de foto's, en besluit op een gegeven moment te stoppen. Met dat ik een paar stappen richting sacristie doe is de dame er weer. Ze staat ineens voor me, zegt niks, zet de alarminstallatie weer aan, ik bedank haar, ze knikt, zegt nog steeds niks, ik kijk even de andere kant op, en weg is ze. Als ik daarna de kerk in loop zit er nog steeds een stokoude meneer. Hij zegt ook niks, maar zijn grote verbaasde ogen spreken boekde-

len. Hij zit me aan te staren of hij een geest heeft gezien. Of een Maria-verschijning, want tja, het bleef een blauwe dame. Net zo verbaasd als mijn vrouw dus. Hij komt naar me toe en vertelt me dat hij toch echt niet wist dat die mevrouw zou komen, en hij heeft haar echt nog nooit eerder gezien.....

Op de weg terug naar huis praten mijn vrouw en ik de dag van alle kanten door. We hebben het regelmatig over de dame, de verbazing, de foto's en wat ik gezien heb op de reliekschrijn. Dat ene, dat van Sint Tilman, dat is iets voor insiders, dat zegt haar niet zoveel. Mij blijft het in mijn geest branden. Wat is er aan de hand? Is er meer van Tilman bekend? Sint, Heilige, wordt je voor de Rooms Katholieke kerk alleen als er genezingen op je naam staan. De huidige procedures om heilig verklaard te worden waren er nog niet in de middeleeuwen. Volksdevotie, een plaatselijke gemeente die je als heilige centraal stelde, enkele wonderen of wonderlijke verhalen die de ronde deden, en dan een schrijver die je opnam in een levensverhaal van een Heilige, of over jezelf als hoofdpersoon een heiligenverhaal zou gaan schrijven. Zo ging het. Lang niet alle heiligen haalden de officiële heiligenkalender van de kerk. Hoe dan ook, *Sint* Tilman, dat houdt in: er is meer van hem bekend. We zijn er nog niet. Het Ewalden-verhaal van Beda is niet compleet. Tenzij er een vergissing is begaan bij het maken van de reliekschrijn.

TILMAN EN TILMAN

De wonderlijke situatie doet zich voor dat er binnen de kerkgeschiedenis sprake is van twee personen met de naam Tilman en gelijkende achtergronden. Toen Beda rond 731 zijn alinea's over de Witte en de Zwarte Ewald schreef, maakte hij melding van Tilman, een Saks, afkomstig uit een familie die bij de Saksische edelen hoorde. Deze Tilman was tot het Christelijke geloof overgegaan. Hij was degene die de lichamen van de vermoorde Ewalden vond. Daarmee suggereert Beda dat hij hen kende en dat hij aanwezig was bij de moord. Zijn aanwezigheid kan alleen verklaard worden als we ervan uit gaan dat hij als gids of begeleider met de Ewalden was meegetrokken. De herkomst van Tilman is onduidelijk, Ewald zegt er niets concreets over, maar de latere traditie plaatst het geheel in Westfalen.

Er is ook sprake van een Tilman, kortwel Tillo genoemd, in het levensverhaal van Sint Eligius. Dit levensverhaal zou geschreven zijn door Sint Ouen van Rouen (p.m.610-1683). Later onderzoek wees uit dat het levensverhaal van Sint Eligius geschreven moet zijn door een monnik uit Noyon, en van later datum moet zijn. Het wordt dan ook lastig om te zeggen wat van de gegevens uit het leven van deze Tilman nog van ooggetuigen is geweest, en wat door gelovigen werd doorgegeven. Hoe dan ook, deze Tilman is een man van Saksische geboorte, afkomstig uit een Saksische adellijke familie, en hij was laatstelijk binnen het Saksische gebied actief in Westfalen. Twee Tilmannen met dezelfde achtergronden? Er blijkt één levensverhaal van te maken!

HET LEVEN VAN DE HEILIGE TILMAN (TILLO, HILONIUS)

G.F.Tanghe (1802-1879) heeft zich in de 19e eeuw verdienstelijk gemaakt door het onderzoek van de geschiedenis van diverse Vlaamse parochies, waaronder die van Izegem. Achterin dat parochieboek werd een levensbeschrijving van Sint Tillo opgenomen. Dit is de naam waaronder Tilman in Vlaanderen bekend is geworden. Hij had niet één maar drie middeleeuwse levensbeschrijving van Sint Tillo in het Latijn tot zijn beschikking. Hij voegde deze bij elkaar en kwam tot een 'Vita' in het Nederlands. Zijn bronnen waren de 'Acta sanctorum Belgii', een officiële kritische geschiedschrijving van de levens van alle bekende heiligen, naar het inzicht van de tijd waarin de delen van deze serie werden geschreven. Hij voorzag de feitelijke informatie van zijn commentaren. Uit zijn geheel wordt hier opnieuw de feitelijke informatie gehaald, en voorzien van commentaren op basis van huidige historische inzichten. Waar andere bronnen inzicht geven, worden die ook meegenomen. Om onderscheid te maken tussen de feitelijke informatie uit de middeleeuwse bronnen en de aanvullingen, worden de aanvullingen cursief weergegeven.

Jeugd

Tilman werd geboren in of rond 610, ergens in het Saksische stamengebied. *Volgens de overlevering heetten zijn vader en moeder Herkenbout (= 'heilig en dapper') en Vramhilde (= 'eerlijke beschermster of heldin'). Zijn familie hoorde bij de Saksische edelen. Een ridderstand, zoals we die kennen van de latere middeleeuwen, was toentertijd nog niet aanwezig. We kunnen opmerkingen als 'edelen' en 'jonker' in Tilmans levensverhaal lezen als: zijn familie hoorde bij de leidende bovenlaag van de stam. Welke stam het precies om ging, dat is niet bekend. In ieder geval maakte die stam deel uit van het Saksische stammenverbond. Het gezin vereerde de Germaanse goden. Tilman werd opgevoed om een van de leiders te worden van de volgende generatie, zo mogen we aannemen, en dat hield concreet in dat hij een leerweg had als krijger, de mythen van de stamgoden moest kennen, zich de wetten en leefregels van de stam en het Saksische verbond eigen moest maken, en als ereboer moest weten hoe met land en vee om te gaan.*

Hij was een jaar of 15, toen de Saksen keer op keer te kampen had met aanvallen van roversbenden. Ze plunderden de dorpen en voerden de bewoners weg naar andere landen, om ze als slaven te kunnen verkopen. Dit overkwam ook Tilman, in het jaar 625. *We zitten hier midden in de vele schermutselingen en oorlogen die gevoerd werden tussen de Franken en de diverse Saksische stammen. Overleveringen noemen Westfalen als het gebied waar Tilman gevangen werd genomen. Dat hoeft niet het gebied te zijn geweest waar hij geboren was en was opgegroeid. Het Saksische stammenverbond ondersteunde de diverse stammen in elkaars oorlogsvoering, zodat we mogen aannemen dat er jongemannen uit diverse Saksische gebieden aanwezig waren, overal waar strijd werd gevoerd. We zien hier dus een Tilman*

Eligius (plm. 589-660) is als heilige de patroonheilige geworden van goud- en zilver-smeden en verder iedereen die te maken heeft met metalen, smeedwerk, koetsen, paarden, munten, handel en verzorging van dieren, tot en met garagehouders aan toe.

Zijn attributen zijn: kelk, hamer, aambeeld, tang, paardenvoet of reliekschrijn.

Hij wordt aangeroepen bij paardenziekten, epidemieën, kindergeschreeuw, steenpuisten, steenzweren, zenuwziekten, zweren en geldgebrek.

Zijn gedenkdag is 1 december en de zondag na 24 juni (translatiefeest).

Bijgaand beeldje van Sint Eligius zit in de gevel van een goudsmid annex juwelier in Bonn.

voor ons die als jonge officier van de Saksische troepen de Frankische expansiedrift probeerde te stuiten. Van Frankische zijde zal men het zelfde hebben gezegd van de Saksen. Een verloren strijd was een vreselijke strijd. De overlevenden werden weggevoerd. Tilman hoorde bij dat ene gevecht, dat verloren werd.

Tilman werd per schip naar de Nederlanden gebracht en daarna als slaaf verkocht in Frankrijk, zo lezen we. Zo belandde hij op een slavenmarkt in Parijs. Nu zal de Frank die hem gevangennam niet dezelfde zijn geweest als de handelaar die hem op de Parijse slavenmarkt aan de man probeerde te brengen. We stellen ons zo voor dat hij zich al dan niet gewond over moest geven, met andere overlevenden bij elkaar werd gedreven, en als jonge gezonde Saks eruit werd gepikt. De Frankische troepen verkochten hem aan een handelaar. Hij ging per schip naar de Nederlanden, de zuidelijke Nederlanden wordt hier bedoeld. We zien hem via de Maas afgevoerd worden, zuidwaarts, en dan Frankrijk in. De verleiding is in dit geval groot om hem ingescheept te zien worden in het gebied van Maas en Waal, maar dat weten we niet. Hij kan ook vanuit Duitsland over land naar de Maas zijn gebracht. Ook het laatste stuk ging weer over land. We zien een troosteloze stoet slaven achter paarden aan lopen. Een onzekere toekomst tegemoet.

Eligius, de latere Sint Eligius

In Parijs leefde in die dagen muntmeester Eligius, die werkzaam was voor koning Clotarius II. Hij was een vroom Christen met een sterke kerkelijke binding, die regelmatig onder het gehoor van de toenmalige predikers kwam. Zijn naam vinden we nog steeds op munten uit die tijd. Tijdens zijn werkzaamheden had hij christelijke boeken bij zich liggen, om tussendoor te kunnen studeren. Hij had een privébibliotheek opgebouwd. Als goud- en zilversmid kon hij zich kostbare kleding veroorloven. Die kocht hij ook, als bovenkleding, maar daaronder droeg hij een ruwharen gordel. Uiteindelijk droeg hij ook steeds eenvoudiger bovenkleding, met gevolg dat de koning hem van zijn eigen kleren begon te geven. Hij gaf regelmatig aan armen en behoeftigen. Wanneer iemand naar hem vroeg, dan zei men: ga naar die en die straat, en als je een groep arme mensen ziet staan, dan woont hij daar. Eligius vaste ook regelmatig twee of drie dagen achter elkaar. Zijn leven was versterving. Hij bezocht regelmatig de slavenmarkt. Vertelt wordt dat hij er vijftig, honderd, ja zelfs een keer 300 in één keer kocht. Zijn gouden sluijer, verplichte kledij aan het Koninklijke hof, en de schoenen aan zijn voeten, verkocht hij om maar meer slaven te kunnen kopen. Hij kocht die slaven om ze weer vrij te kunnen laten. Onder deze slaven was ook Tilman.

Tilman en Eligius

Eligius zorgde goed voor zijn vrijgekochte slaven. Hij stond bij in lichamelijke en in geestelijke behoeften. Hij toonde een bijzondere liefde voor Tilman. Zijn

reine, edele, jonge verschijning, zijn blijdschap, het raakte hem. Zo gauw Eligius door had dat Tilman geen Christen was, sprak hij met hem over het zaligmakende geloof en probeerde hem over te halen het Evangelie van Jezus Christus te aanvaarden. God werkte in het hart van Tilman en er voltrok zich een proces van bekering. Eligius werd zo zijn vader. Hij onderwees Tilman in de leerstukken van het Christendom, in alle geloofspunten die nodig waren om behouden te worden. Zo groeide Tilman toe naar zijn doop. De doop veranderde hem in een totaal ander mens. Hij voelde behoefte om het Evangelie ook naar anderen toe uit te dragen.

In deze periode zal ook de naam Tillo of Tille zijn ontstaan, een verkorting, vertrouwelijke of alledaagse wijze van aanspreken van een drager van de naam 'Tilman'. In het Latijn werd hij ook Tilonius of Hilonius genoemd. De vraag is of dat laatste al tijdens zijn leven zo werd gedaan, of dat van Sint Tilonius een van de t's is weggefallen. Om de verwarring niet te groot te maken hanteren we hier slechts 1 naam, Tilman. Maar men mag ook overal 'Tillo' lezen. Dat is ook de naam waaronder hij als Heilige beschermer is geworden van enkele Vlaamse kerken. Namen als Tielman, Thielman en Dielman zijn eveneens afgeleid van die van Tilman/Tillo.

Keerzijde van een munt van koning Dagobert. We lezen 'Eligi', de aanduiding van muntmeester Eligius. Ook Tilman kan de munt hebben geslagen.

Tilmans drievoudige keus en studie in Solignac

Tilman kreeg een drievoudige keus van Eligius. Hij mocht in vrijheid terug naar zijn vaderland, hij mocht bij Eligius blijven, niet als slaaf maar als huisgenoot, of hij kon naar een klooster. Tilman koos ervoor om als huisgenoot bij Eligius te blijven. Eligius merkte dat Tilman leerzaam en deugdzaam was en koos daarna zelf voor de derde weg. Hij zond Tilman naar de Abdij van Solignac, om onderwezen te worden in de wetenschappen en de Christelijke leer.

Als we dit zo doorlezen, dan kunnen we ons afvragen hoe de relatie tussen Tilman en Eligius precies in elkaar zat. De teksten spreken van vrijkopen van een veelheid aan slaven. De exacte getallen doen er eigenlijk niet zo toe. Ze proberen ons waarschijnlijk vooral duidelijk te maken dat het er echt veel waren. Saksen, Moren, Galliërs, Bretonse slaven..... De wijze waarop Eligius met Tilman omging duidt echter niet op volkomen vrijheid. Keuze 2, niet als slaaf maar als huisgenoot mogen blijven, geeft aan dat de verhouding daarvoor die van een heer en een ondergeschikte was. Als Tilman kiest voor keuze 2, dan wordt dat ook nog eens niet gerespecteerd, want Eligius stuurt hem naar een klooster. Een paar stappen terug zagen we dat Eligius bijzonder onder de indruk was van Tilmans verschijning en levenshouding. Dan wordt keuze 2 helemaal bijzonder. Er is sprake van een intieme relatie tussen deze beide mannen, wat niet hoeft te zeggen dat er sprake was van een seksuele relatie.

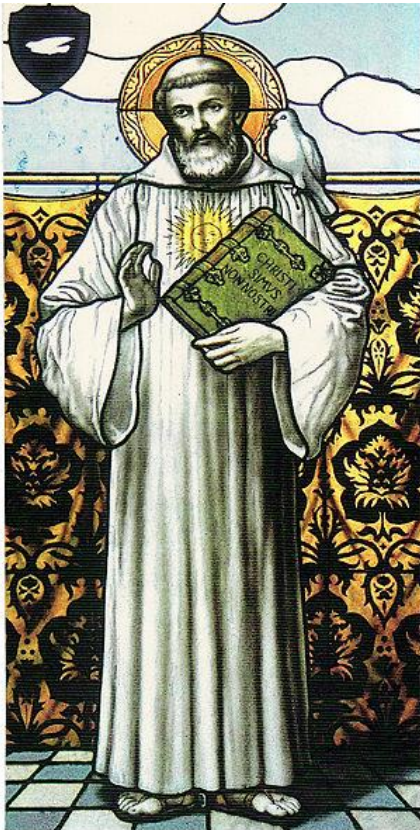
We kunnen misschien een beeld krijgen van hun onderlinge contact, als we het begrip 'vader' serieus nemen, eveneens een paar stappen terug genoemd. We begrijpen zo misschien wat er gebeurde. Eligius, de ongehuwde Eligius, vond in Tilman de zoon die hij graag had willen hebben. Voor Tilman werd Eligius de vader, die hij moest missen door zijn onvrijwillige ballingschap. Er kan ook leeftijdsverschil zijn geweest. We weten niet precies wanneer Eligius geboren werd, en ook het geboortjaar van Tilman is giswerk. Dat kan de rol vader-zoon hebben versterkt. Dan snappen we ook waarom Eligius verderop in het verhaal zijn ervaring als goud- en zilversmid en schrijnwerker op hem over probeerde te dragen. En we begrijpen waarom Eligius hem naar school stuurde. Waarom koos Tilman er niet voor om terug te keren naar zijn familie? Leefden zijn ouders misschien al niet meer? We zullen het nooit weten. Hoe dan ook, Tilman vertrok naar het midden van Frankrijk, naar Solignac. De abdij daar was gesticht door Eligius zelf, samen met Remaclus. Het vertrek naar Solignac wordt gesteld op het jaar 632.

Tilman kreeg een bijzondere aanbeveling, zodat hij in zorg en bescherming genomen werd door Remaclus, de latere Sint Remaclus. Hij was de abt van Solignac en vervolgens bisschop van Maastricht. Zo trad Tilman toe tot een klooster waarin men de Ierse traditie volgde. Hij viel op in zijn wetenschappelijke ontwikkeling, rechtzinnige houding en bereidvaardige gehoorzaam-

heid. Ook zijn spreekvaardigheid trok de aandacht. Hij sprak deftig en statig, als een achtbaar ouderling, met een blij gelaat en vreedzame manieren, de woorden die als honing in zijn gehoor vloeiden. Hij had God lief met heel zijn hart, heel zijn ziel en al zijn krachten, zodat hij steeds met hemelse zaken bezig was.

Tilman de edelsmid en de schrijnwerker

De studie bij de monniken van Solignac werd afgerond. Tilman keerde terug naar Eligius, naar Prijs. Eligius was in die dagen muntmeester van koning Dagobert. *Feitelijk was hij nog veel meer. Samen met Ouen, later ook heilig verklaard, en Pepijn van Landen, vormde hij een college van raadsheren van de koning. Pepijn van Landen was hofmeier en als zodanig de eerste hofmeier die de koning begon te overvleugelen. Uiteindelijk zetten de hofmeiers het koningshuis helemaal aan de kant. Dit alles zegt ook iets van de positie van Eligius. Hij was geen van van het volk, geen gewone ambachtsman, maar hoorde bij de top van de Frankische elite. Hij koos echter niet voor de macht, maar voor het geloof.*

Columbanus (plm.540-615), de Ierse missionaris die op het vasteland van Europa diverse kloosters stichtte, en zo de Iers-Keltische traditie overal bekend deed worden. Raam in het klooster van Bobbio, Italië.

Tilman leerde alles wat zijn meester Eligius hem kon leren, goud- en zilversmeden voor de koning, met net als Eligius tussentijds een opengeslagen godvruchtig boek aan zijn zijde. *Van Eligius is bekend dat hij de reliekschrijven vervaardigde van Germanus van Auxerre, Genoveva van Parijs en Martinus van Tours. We mogen aannemen dat hij dus ook kundig was in het bewerken van hout, want veel reliekschrijven hebben een houten kern. Zo ontwikkelde Tilman zich breed als ambachtsman, en wat leerde hij nog meer? Alleen godsdienstige zaken? Wat kreeg hij mee van de politiek uit die dagen? Eligius' achting en roem stegen nog verder toen hij*

kans zag om de Bretonse koning Judicail over te halen zich te onderwerpen aan het Frankische gezag. Is het teveel om aan te nemen dat hij ook ingewijd werd door Eligius in de geheimen van de diplomatie en het politieke machtsspel aan het hof van Dagobert ?

Eligius en Tilman leefden volgens de regels van het Ierse kloosterleven, in Gallië bekendgemaakt door Columbanus. Deze leefwijze werd ook ingevoerd in het klooster van Sologniac. We kunnen aannemen dat Tilman door Eligius werd ingewijd in de geschiedenis en de theologie van de Ierse kerk. Eligius was ook actief als bouwmeester. Hij restaureerde de basiliek van Saint Martial en bouwde kerken voor Martinus van Tours, patroon van de Franken en Dionysius van Parijs, patroonheilige van de koning. Wat kreeg Tilman mee van dit bouwmeesterschap? Wanneer we munten vinden van Dagobert I met de naam van muntmeester Eligius erop, moeten we in het oog houden dat ze in de praktijk door Tilman geslagen kunnen zijn. Met een leermeester met al deze vaardigheden moet Tilman ook een handelaar en onderhandelaar zijn geworden. Dagobert I was koning van 629 tot 639.

De Iers-Keltische traditie

De Ierse kerk werd gesticht door Sint Patrick, een Romeins-Britse missionaris uit de 5^e eeuw. Op zijn 16^e kwam hij als slaaf in Ierland terecht. Hij werd bisschop van Ierland. Hij stichtte zoveel kloosters, dat een bisschop in die dagen zijn invloed niet voldoende kon handhaven, en de macht langzamerhand verschoof van de bisschop naar de kloosters. Niet de bisschop, maar de monniken kregen de macht in de kerk. De kloosters waren de centra van geloof en opvoeding. Door het gebrek aan een strakke hiërarchie binnen de kerk konden er binnen de diverse kloosters eigen keuzes worden gemaakt. Dit bood ruimte aan eigen invullingen van geloven en visies op het geloof. Bij dat laatste kregen ook voorchristelijke gewoonten en denkwijzen makkelijker een plaats, waarbij ze een nieuwe, christelijke duiding kregen. Heidense religieuze plaatsen werden Christelijke centra.

Voorchristelijke hogere machten werden geassimileerd en kregen een plaats in de kerk in de vorm van heiligen, waar het Christendom elders nooit van had gehoord. Doordat de Iers-Keltische kerk een andere manier van het berekenen van de datum van Pasen hanteerde, vierden ze hun feesten op andere data dan de Romeinse kerk. Daarnaast is een opvallend verschil de opvatting van de erfzonde. De Romeinse theoloog Augustinus stelde dat de erfzonde was ontstaan doordat Adam en Eva van de verboden vrucht in het paradijs hadden gegeten en dat deze zonde werd overgedragen op hun nakomelingen en dus op alle mensen. Om van de erfzonde af te komen moest men leven volgens de bijbel en Gods wil vervullen.

De Keltische monnik Pelagius echter beweerde dat deze erfzonde helemaal niet bestond en dat een goed en zondeloos leven al genoeg zou zijn om in de

hemel te komen. De mens had een vrije wil. Ook naar God zelf werd anders gekeken. God is volgens de Iers-Keltische kerk niet gescheiden van zijn schepping. De natuur, de mens, alles om mensen heen, daar leefde God in, maar God zelf in zijn totaliteit was groter dan zijn schepping en bestond ook los daarvan. Binnen de Romeinse beleving is God gescheiden van zijn schepping, maar heeft hij er natuurlijk wel invloed op, doormiddel van voorbeschikking en actief ingrijpen.

Er was geen sprake van absolute tegenstellingen tussen de Iers-Keltische kerk en de Romeinse kerk, want de Paus van Rome werd ook gewoon erkend door de Iers-Keltische kerk, maar de verschillen waren wel zo groot dat het tot spanningen moest leiden. Gewoonten, liturgische gebruiken bleven bestaan tot in de 12^e eeuw. Hendrik II van Engeland legde in 1172 de Romeinse ritus op aan de Keltische gebieden. Veel kloosters vervingen de orderegels door die van de Benedictijnen.

Tilmans levenshouding

Zijn handen dienden de mens, zijn hart diende God. Hij gedroeg zich als een wijs man, speelde met taal, had de eenvoud van de duif en de voorzichtigheid van de slang, om zo door niemand bedrogen te worden. Tilman steeg in de achting van Parijs en de omliggende streken. Zo de meester zo de knecht. Alle woorden die gehoord werden in de kerk, trachtte hij te onthouden en werden overdacht. Twee grondregels van het Evangelie speelden veel door zijn gedachten: Behandel anderen, zoals je zou willen dat ze jou zouden behandelen, en: Met de maat waarmee je meet, zal jou de maat genomen worden. Tilman schikte zich in alle omstandigheden, volgens die onvolprezen grondregels. Daardoor leefde hij met alle mensen in vrede. Zoals hij hield van alle mensen, hen achtte en eerde, zo hielden ze van hem, achtten hem en eerden hem. In de hele stad had niemand iets op hem tegen.

Tilman legde zichzelf strenge regels op, naar voorbeeld van zijn vader en meester Eligius. Een vuriger en heiliger leven kon hij bereiken door een algemene biecht, een algemene belijdenis van zijn zonden, en hij onderwierp zich aan strenge boeteregels, waarbij hij hele nachten doorbracht met bidden en huilen. Om verleidingen te kunnen weerstaan, en te voorkomen dat hij in de strikken van de duivel liep, was hij altijd bezig, nooit zonder werk, omdat de Heilige Geest hem had geleerd dat ledigheid een leerschool van alle kwaad is. Om de vleselijke lusten te temmen en te bedwingen richtte hij zich op een overdenking van de uitersten van de mens. Zo gaf hij weerstand aan een grote brand in zijn vlees, door de brand van de eeuwige pijniging voor ogen te houden. Door de herinnering aan het helse vuur doofde het vuur van de wellust uit. Hij at sober en matig, op hop en in afwachting van de hemelse maaltijd en gelukzalige eeuwige verzadiging. Hij vastte streng, zodat zijn gezicht bleek en zijn lichaam afgemat werd. Zo leerde hij alle dagen in het klein te lijden, om daarna van het zware lijden bevrijd te worden. De dood en

het oordeel, die hem steeds voor ogen stonden, boezemden hem een kinderlijke vrees in. Dit volgens de schrift, die zegt: Zalig is de mens die altijd vreest, en: Zorg voor uw zaligheid met angst en vrees. Door die vrees voor God, die het begin van de wijsheid is, probeerde Tilman alles te vermijden wat God zou afwijzen.

Tilman wordt priester

De bischopszetels van Noyon en Doornik waren sinds 512 samengevoegd geweest. Door het overlijden van bisschop Acharius, in het jaar 639, kwamen ze vrij. Eligius werd priester en werd tot opvolger benoemd. Eligius werd bisschop in het jaar 640. Zijn wijding was in Roanen. Het eerste jaar hield hij zich voornamelijk bezig met de eigen geestelijkheid. De kerkelijke tucht diende strenger onderhouden te worden. Daarna richtte hij zijn blik op de streken van Antwerpen, Brugge, Gent en Kortrijk, en dacht na over hoe die bekeerd moesten worden. Deze streken waren nog heidens en barbaars. Er was daar niet eens toegestaan om het Evangelie te verkondigen. Eligius had daarbij de hulp van Tilman nodig. Die zegende hij in als priester. Tilman stortte zich vol ijver op het bekeringswerk. Hij redde daarbij zijn meester Eligius. Eligius was door Gentenaren in de Schelde gegooid en dreigde te verdrinken. De Gentenaren hadden een hekel aan Eligius, niet alleen omdat hij een missionaris was maar ook omdat hij Fransman was. Tilman was een Sakser.

Even terug. We zagen Tilman zijn Germaanse religie afleggen en het Christelijke geloof aannemen. Wat hem precies daarin raakte, dat weten we niet, maar hij werd overtuigd Christen. Hij hield er een strenge leefwijze op na, zonder een kerkelijke rol te vervullen. Gewoon, naast zijn dagelijkse leven en arbeid, als de rechterhand van muntmeester-edelsmid-bouwer-politicus Eligius. Wat er werd geschreven van zijn leven, is wat de mensen om hem heen zich daarbij voorstelden en hoe ze dat achteraf invulden. Hoe celibatair hij was, en hoe heilig hij leefde, dat kon hij uiteindelijk alleen maar zelf weten, en zijn sterke zondebesef en algehele biecht kan ook gezien worden als een signaal dat dit niet altijd zo goed lukte als de volksdevotie later wel wilde voorstellen. Hoe dan ook, het gebeurde binnenskamers, het geloof, de eventuele zonde, en de strijd. Met het opnemen van het priesterschap was er wat veranderd. Vanaf dat moment was er wel een openbaar ambt. Waar hij voordien keuzes gemaakt zou kunnen hebben onder invloed van de leiding van Eligius, waarbij het de vraag was wat zijn eigen keus geweest zou zijn, hebben we hier het punt dat hij volledig zelfstandig naar buiten treed.

Vanaf dat moment was hij een zelfstandig actief missionaris, die stond voor de Christelijke zaak en actief de Frankische staat steunde. Van hem werd dat wel geaccepteerd in sommige delen van Vlaanderen, waar dat van Eligius niet werd geaccepteerd. Om daar iets van te begrijpen moeten we weten hoe de samenstelling van de bevolking was. Onder de vele stammen die Vlaanderen

rijk was, waren ook enkele Germaanse stammen. Later zouden die volledig vermengen met de Gallische stammen, maar daar was toentertijd nog geen sprake van. Tilman sprak de taal van die Germanen, of een taal die er dicht tegenaan lag, en begreep hun cultuur. Tilman werd aanvaard als één van hun. Eligius was een buitenstaander. Wilde iemand hen het Christendom brengen, dan moest Tilman dat doen. Hij bleef in Vlaanderen in de jaren 651-659.

De vroegere St-Tillokerk van Izegem. De kerk was deels romaans, met een achtkantige toren van 33 meter uit de 12e eeuw: Sanderus, 1643, schreef 'van oude tyden vermaerd door haren uerwekker': die sloeg het uur, het halfuur en het kwartuur, met oorsponkelijk (1550) 8 klokjes (een vol octaaf) en een zware klok, genaamd Hilonius (Tillo) van 4200 pond voor de grondtoon. Tot 1806 lag ook het kerkhof rond de kerk. De kerk werd gesloopt in 1852 om vervangen te worden door huidige neo-gotische kerk, ingewijd in 1855.

Tilman was niet de enige Germaan onder de helpers van Eligius. Er waren er meer, misschien ook vrijgekochte slaven, en de bekendste buiten Tilman om werd Tituenus. Deze zou uiteindelijk als martelaar sterven. Tituenus was afkomstig uit de stam van de Sueben, die gedeeltelijk ook in Vlaanderen woonde. Tilman zou als afgezant van bisschop Eligius in het bijzonder actief

worden in de streek waar we later Izegem zouden vinden. De mensen uit die dagen werden beschreven als heidenen, van geslacht tot geslacht, dienaars van de afgoden, averechts doende van alles wat het Evangelie leerde. Alle Tien Geboden werden overtreden. Tilman slaagde erin de streek tot het Christendom te brengen. Dat ging niet zonder slag of stoot. Een overlevering zegt dat hij aanvankelijk werd weggejaagd, door hem met stenen te bekogelen. Tilman geldt als de eerste pastor van Izegem. Uit deze tijd stammen ook de eerste wonderverhalen rondom Tilman. Als men dronk uit zijn miskelk, dan werd men genezen. Hij wordt er herinnerd door diverse instellingen die zijn naam dragen, met als boegbeeld de grote Sint Tillokerk.

Terug naar Solignac

Met toestemming van bisschop Eligius stopte Tillo met zijn werk in Izegem en koos geen ander zendingsveld. Hij vertrok naar Solignac, waar naar het klooster waar hij had gestudeerd. Zowel de abt als de broeders aanvaardden hem met liefde. Hij had een goede invloed op het klooster en de kloosterlingen, door zijn vrome levenshouding en wijsheid. Remaclus moest afscheid nemen als abt van Solignac, vanwege zijn benoeming tot bisschop van Maastricht. Tilman werd tot nieuwe abt verkozen. Het was voor Solignac een korte periode van bloei, waarin Tilman met zijn vurige geloof de broeders kon inspireren. Toch was het niet zijn eindpunt. Eligius stierf in 660. Dat was voor Tilman het moment om een totaal andere keus te maken.

Kluizenaar in Auvergne

Tilman verkoos de wildernis. Een eenzaam eenvoudig onderdak, een kluis in de bergen van Auvergne. Als heremiet leefde hij in de wildernis, van wat die wildernis bracht. Hij leefde op kruiden en appels, dronk het water uit de vrije natuur, vaste veel, at slechts eens in de drie dagen een stukje brood met wat zout, zong psalmen, sliep op de blote aarde en veranderde pas van kledij wanneer dit totaal versleten was. Onder zijn boventuniek droeg hij een haren vel, zo zei men, oftewel een tuniek van ruw materiaal. Het was een leven vol twijfels en verzoeking, maar hij wist deze te doorstaan. Hij viel als soldaat van Christus op zijn knieën, bad vurige gebeden, die werkten als een schild. Hij kreeg van Christus de kruistekens. Zo'n groot voorbeeld in het geloof kon natuurlijk niet geheim blijven. De mensen zochten hem op. Hij veranderde zijn naam in Paulus, om anoniem te kunnen blijven, maar de mensen bleven komen. Hij leerde hen vast te geloven in de Almachtige God, Jezus Christus Zijn enige zoon en in de Heilige Geest, en het zuiver houden van lichaam en geest. Hij leerde, zoals de strekking is van de woorden van Jesaja 40: Alle vlees is hooi en alle roem van het vlees zal vallen als de bloem van het hooi.

Deze beschrijving van Tilmans leven in de bergen kan niet anders dan van de gelovige bezoekers afkomstig zijn. Mensen die hem prezen om zijn geloof en vrome levenswandel. Wat we feitelijk ook zien gebeuren is dat de Saks

Tilman, opgegroeid als eenvoudig mens in een boeren samenleving, zich volledig afkeert van alles wat de Frankische wereld te bieden heeft. Als jongeman heeft hij de natuur leren kennen. Als jongeman wist hij hoe daar zo mee om te gaan, dat die natuur hem in leven kon houden. Als jongeman had hij geen woningen, volgens de standaard van de Frankische elite of de kloosters. Als jongeman sliep hij rond het vuur van zijn familie. Die eenvoud, die vond hij terug in de eenzaamheid van de bergen van Auvergne. Hier kon hij zijn geloofsverdieping beter vinden dan in de luxe en de structuren van de toenmalige Frankische samenleving, die hem doorlopend afleidde van waar hij mee bezig wilde.

Het klooster van Brageac en het afscheid daar

Zoveel volgelingen voegen zich bij Tilman, dat hij besloot om een verlaten klooster van Brageac opnieuw in te richten. Tilman gaf de leiding aan de broeders. Daar staat nog steeds een kloosterkerk, maar van het klooster uit de dagen van Tilman is niets bewaard gebleven. Dit is een vrij lange periode uit zijn leven geworden, waarvan we vrijwel niets weten. Het gaat over de jaren 675-692/695. Tilman verliet Brageac op een niet exact vast te stellen moment, ergens rond 695, zo wordt aangenomen. Verder is bekend dat hij ook rond dat jaar aankwam in het klooster van Solignac, voor de derde keer. Opmerkelijk is dat dit jaartal ook het jaartal is waarop de beide Ewalden aankwamen in Nederland en hun missiewerk bij de Saksen wilden beginnen. We kunnen de Ewaldenmissie dan ook moeitelijk inpasen in het leven van Tilman c.q. Tillo van Solignac, zoals hij later zou heten.

Tilman de Saks, van edele geboorte, bekeerd tot het Christendom, ervaren in het doen van missiewerk, van nabij bekend met de politiek van de Frankische elite, onderhandelen, geven van leiding, vanuit zijn jonge jaren bekend met de Saksische politiek, hun levenswijze, het stammenverband, hun organisatiestructuur, en volledig bekend met de Iers-Angelsaksische geloofstraditie. Deze Tilman, heeft een breuk in zijn leven op het moment dat de Ewaldenmissie zal starten. Er is geen enkel hard bewijs dat Tilman/Tillo van Solignac naar het noorden afreisde. Maar in het noorden is wel bewijs voor een Tilman, van Saksische edelen afkomstig, bekeerd tot het Christendom, die afreisde met de Ewalden. Een Tilman die op de reliekschrijn van de Ewalden wordt vermeld als Sint Tilman. De kans dat het gaat om twee verschillende 'Tilmanen' is maar klein.

De gedachte dat de broeders uit Engeland, van de Iers-Angelsaksische traditie, een beroep deden op Tilman van Solignac, de in alle opzichten ideale partner voor de Ewalden, is zo logisch, dat we er in het vervolg van uit gaan dat er maar 1 Saksische bekeerling Tilman was. De Sint Tilman van de Ewalden was Sint Tilman/ Tillo van Solignac. Volgens een oude traditie werd Tilman door een engel vermaand om uit Brageac te vertrekken. Het was dus niet Solignac zelf dat hem riep. Een engel is een boodschapper. Een herinne-

ring aan een boodschapper uit Engeland, of van de Ewalden, die een dringend beroep op hem deed? We hebben het hier wel over een moment waarop Tilman de leeftijd van de zeer sterken had bereikt. Hij was ergens in het begin van de 80. Maar dat hoeft geen belemmering geweest te zijn. Was het niet die andere missionaris, Bonifatius, die even oud was toen hij nog naar Dokkum afreisde?

De boodschapper gaf Tilman de kans om nog één keer in zijn leven een daad te stellen. Een daad waarbij hij de kans had om terug te keren naar het gebied van zijn oude stam, en waarbij hij de kans had om zijn stamgenoten tot het geloof van Christus te brengen. Al was dit het laatste wat hij deed, hij nam die kans. Wanneer dit zou leiden tot het martelaarschap, dan was het ook goed. Wanneer het tot zegen voor de Saksen zou zijn, dan was het nog beter. Hij mocht de zegen van het Christelijke geloof naar zijn familie brengen. Hij kreeg de kans om te horen hoe het zijn familie was vergaan en te sterven waar hij was opgegroeid. We kunnen dan ook de tekst van Beda invoegen in het levensverhaal van Tilman, waarbij we gelijk te werk gaan als wat gedaan is in het begin van deze levensbeschrijving: toevoegingen op Beda zijn cursief weergegeven.

HET MARTELAARSCHAP VAN DE BEIDE EWALDEN (Beda's tekst uit 731 met toevoegingen.)

Vanuit Engeland kwam Willibrord met andere broeders, twaalf in getal, om missie te bedrijven onder de Friezen. Toen ze zich richtten tot Pepijn, hertog van de Franken, werden ze in blijdschap door hem ontvangen, want hij had net de dichtstbijzijnde delen van Friesland onderworpen, en koning Rathbed verjaagd. Hij zond hen daarheen om te preken en ondersteunde hen tegelijkertijd met zijn onbetwiste gezag, zodat niemand hen zou lastig vallen bij hun preken en verleende veel gunsten aan wie erin toestemden om het geloof te ontvangen. En zo gebeurde het dat met de hulp van de Goddelijke genade ze in korte tijd velen bekeerden van afgodendienst tot het geloof in Christus.

Hun voorbeeld volgend, gingen twee andere priesters uit het Engelse volk, die lang als vreemdelingen in Ierland hadden geleefd, voor het belang van het hele land, naar het gebied van de Oude Saksen. Dit met de bedoeling dat ze daar sommigen voor Christus konden winnen, door hun preken. Ze waren net zo gelijk van naam als van toewijding. Ze heetten beiden Ewald, met dat verschil dat gelet op de verschillende kleur van hun haar, de ene Zwarte Ewald werd genoemd en de andere Witte Ewald. Ze waren beiden vol religieuze vroomheid, maar Zwarte Ewald was van de twee het meest geleerd in de Schrift.

Sint Egbert van Rathmelsigi (plm. 639-729). Zijn feestdag is 24 april.

Ewald en Ewald hadden in Ierland contact gehad met Egbert. Egbert was van Angelsaksische afkomst. Hij zette op een pelgrimstocht voet in Ierland. Toen ziekte hem overviel, deed hij de gelofte nooit naar zijn geboortegrond terug te keren en dagelijks het psalter te bidden en veel te vasten, als hij zou genezen. Hij genas en hield zich tot zijn overlijden op hoge leeftijd aan zijn belofte. Hij werd abt van het klooster van Rathmelsigi, dat onder zijn leiding tot kweekschool werd van talloze missionarissen. Egbert vatte het plan op te evangeliseren onder de Germanen, in eerste instantie de Friezen. God zond hem keer op keer broeders die in een visioen de boodschap hadden gekregen dat ze tegen Egbert moesten zeggen dat hij in Ierland moest blijven. Egbert wist echter de motivatie om Germaanse stammen te bekeren over te brengen op andere broeders, waaronder Willibrord.

Ook de Ewalden werkten in de lijn van Egbert. Ze gingen naar de Oude Saksen, het gebied waar hun voorouders en die van Egbert vandaan kwamen. De Ewalden bereidden hun missie goed voor. Er werd een boodschapper gestuurd naar Tilman, die ervaring had in het bekeringswerk onder diverse Germaanse stammen in Vlaanderen en zelf ook van Saksische afkomst was. Met zijn ervaring en het feit dat hij door de stammen als iemand van het eigen volk werd gezien, had men de verwachting de missie tot een goed eind te kunnen brengen. De kledij van de broeders tijdens deze tocht was niet echt afwijkend van die van andere mensen uit het volk van die dagen. Het viel dan ook niet direct op dat ze Christelijke zendelingen waren, deel van een Ierse kloosterorde. Ze zullen de indruk hebben gewekt dat ze op een handelsmissie waren.

Toen ze in het gebied kwamen namen kregen deze mannen logies in het gastenverblijf van een zeker dorpshef en vroegen hem of hij hen kon brengen bij de stamouder die boven hem stond, want ze hadden een boodschap van zaken van groot belang, die ze met hem wilden bespreken. Want deze Oude Saksen hebben geen koning, maar veel stamouders die over hun volk zijn aangesteld. Als er oorlog op uitbreken staat zetten ze al hun verschillen opzij. Degene op wie het lot valt, hem volgen en gehoorzamen ze allemaal, gedurende de tijd van oorlog. Maar zo gauw de oorlog is afgelopen zijn al die stamouders gelijk in macht. Het dorpshef ontving hen en vermaakte hen enige dagen in zijn huis. Hij beloofde hen naar de stamouder die boven hem stond te sturen, zoals ze verlangden.

Maar toen de barbaren doorkregen dat ze van een ander geloof waren - want ze gaven zich doorlopend over aan het zingen van psalmen en gebeden, en boden God dagelijks het offer van het reddende lam, terwijl ze heilig vaatwerk en een gewijde tafel als altaar bij zich hadden - toen begon de achterdocht te groeien. Ze vreesden dat ze in contact zouden komen met hun stamouder en met hem zouden praten, zodat ze zijn hart van hun goden af zouden keren, en hem zouden bekeren tot de nieuwe religie van het Christelijke geloof, en dus volgens de regels van hun gebied gedwongen zouden worden de oude

verering voor een nieuwe te verwisselen. Vervolgens grepen ze hen plotseling en brachten hen ter dood. De Witte Ewald sloegen ze direct met het zwaard (sax). De Zwarte brachten ze onder zware martelingen en trokken ledemaat voor ledemaat uit, waarna ze hen in de Rijn gooiden.

Het stamhoofd, waarnaar ze zo verlangd hadden om hem te spreken, was diep onder de indruk van het feit dat vreemdelingen die verlangd hadden om bij hem te komen dat niet was toegestaan, en daarom liet hij alle boeren ter dood brengen en verbrandde hun dorp. De eerdergenoemde priesters en dienaren van Christus leden op de 3e oktober. Wonderen van de Hemel ontbraken niet aan hun martelaarschap, want nadat hun dode lichamen door de heidenen in de rivier werden gegooid, zoals gezegd werd, werden ze tegen de stroom in voortgedragen over een afstand van bijna 40 mijl, naar de plaats waar hun metgezellen waren. Bovendien scheen een lange lichtstraal, die tot in de Hemel reikte, iedere nacht boven de plaats waar ze arriveerden, in het zicht van de grote heidenen die hen gedood hadden.

Bovendien verscheen een van hen in een nachtelijk visioen aan een van zijn metgezellen, wiens naam was Tilman een man van buitengewone buitengewone en edele geboorte, die van krijger monnik was geworden, hem mededelend dat hij hun lichamen zou vinden op die plaats, waar hij de lichtstralen zou zien die van de Hemel naar de aarde reikten. Dat kwam ook zo uit. Nadat hun lichamen gevonden waren werden ze ter aarde besteld met de eer die hun martelaarschap toekwam. *In het voorgaande deeltje van deze studie zijn deze alineas verder uitgewerkt, waar het gaat om het historische perspectief waar binnen dit is gebeurd. De gegevens passen goed binnen de spanningen van een dreigende oorlog tussen de Franken en de Saksen. Er is een logische interpretatie mogelijk waarbij alle gegevens als stukjes van een puzzel in elkaar vallen. Zo komen we uit op een dubbelmoord bij het huidige Deventer.*

TERUG NAAR SOLIGNAC

Grote vraag is hoe dit alles heeft uitgewerkt op de persoon van Tilman. Twee jonge priesters, vol van vertrouwen op God, vertrouwend op zijn ervaring, zo dicht voor thuiskomen in Saksenland..... en dan ineens die totaal andere werkelijkheid. We weten niet of Tilman nog een poging heeft gewaagd om zelf contact te zoeken met het stamhoofd. Of heeft hij misschien nog geprobeerd contact te zoeken met zijn familie? De verleiding is groot om dat wel te veronderstellen. Zo dichtbij, en dan niet verder? Daarna ging hij terug naar Solignac, en trok hij zich al snel helemaal terug, opnieuw als kluizenaar, in een eigen kapel. Geknakt door de ervaringen in Saksenland?

Wat in ieder geval zeker is, is dat hij met twee broeders rond 695 terugkeerde naar het klooster van Solignac. Hij werd met blijdschap ontvangen. De broeders daar hadden niet verwacht dat ze hem nog weer zouden zien, in

deze wereld. Het vertrek van Tilman uit het klooster van Brageac is dus niet geweest op verzoek van de broeders van Solignac, want anders hadden die niet zo verrast gereageerd. Tilman was getroffen door de vurigheid waarmee de broeders van Solignac hun geloof beleefden en gedroeg zich onder hen als de minste van de broeders. Hij bleef er lange tijd. In deze periode speelde ook een zaak rondom de rechtsgeldigheid van de bisschopsbenoeming van Bonitus, bisschop van Clermont in Auvergne. Bonitus ging te rade bij Tilman, wat te doen. Deze ried hem aan om terug te treden. Aldus gebeurde. We mogen hieruit afleiden dat Tilman nog steeds een hoge status had binnen de geestelijke wereld van die dagen. Vandaar dat het ook voor de hand lag dat men hem vroeg mee te gaan, toen de Ewalden op missie gingen.

In deze periode van Tilmans leven begonnen ook de eerste wonderlijke genezingen. Een vrouw kwam langs met een grote wond. Waarom wilt u mijn hulp, vroeg Tilman. Is het dat u in Christus gelooft, die ik dien, ga dan, bidt tot God zoals uw geloof van u vraagt, en u zult genezen worden. Een andere keer had Almanna, de huisvrouw van Graaf Santarius, een dienaar naar hem gestuurd. Die had een ampul bij zich, waarin enige olie was. De ampul was niet vol. Toen de dienaar naar de graaf en de gravin terug ging, was de ampul zo gevuld, dat hij overliep en de kleren van de drager bevulde. De olie hielp tegen diverse ziekten. Een derde vrouw zou moeten sterven, vanwege een grote zweer in de hals. Ze vroeg de heilige man Tilman een kruisteken over de zweer te maken. Er zaten al wormen in de zweer. Die wormen stierven onmiddellijk en de vrouw ging gezond naar huis. Een knecht van het klooster was kreupel. Totdat Tilman hem aanraakte met zijn hand. Hij was direct van zijn kreupelheid genezen. In de kelder van het klooster lag een lege wijnkruik of een leeg wijnvat. Tilman kreeg de ingeving om dat te zegenen, en liep weg. De dag erop kwam iemand in de kelder, controleerde het vat of de kruik... en hij bleek tot de rand toe gevuld met wijn.

Langzamerhand begonnen de jaren te tellen. Tilman vroeg de abt van het klooster, Gundebertus, of hij buiten de muren van het klooster een kapel mocht stichten. Een kapel, niet meer dan een cel, ter ere van zijn vroegere meester Eligius. Daar wilde hij dan gescheiden van de broeders in zijn eentje de Heer dienen. Aldus gebeurde. Tilman heeft daar hele nachten met huilen en bidden doorgebracht, waarbij hij uitgestrekt op de vloer lag. Hij was zo langzamerhand al boven de 90 jaren gekomen. Tilman voorspelde zijn eigen overlijden. Met een kus en in tranen nam hij afscheid van alle broeders. Een hevige koorts overviel hem.

Het was op Driekoningen (6 januari) dat hij toonde waar hij in de kapel begraven wilde worden. Toen zond hij zijn knechtje, dat hem diende, naar Limoges. Die moest de bisschop daar vragen om hem de andere dag te begraven. Die bisschop, Erminius (Hermen) was door zodanige ziekte bevangen, dat hij niet kon zitten en niet kon staan, niet meer overeind kon komen, noch op de andere zij kon keren. Toen Erminius het nieuws van

Tilman hoorde, stond hij spontaan op en liep zonder hulp van wie dan ook naar de kapel. Samen met de monniken begroef hij het lichaam van de heilige man. De bisschop heeft ervoor gezorgd dat er een grafmonument kwam dat was gemaakt van goud en zilver.

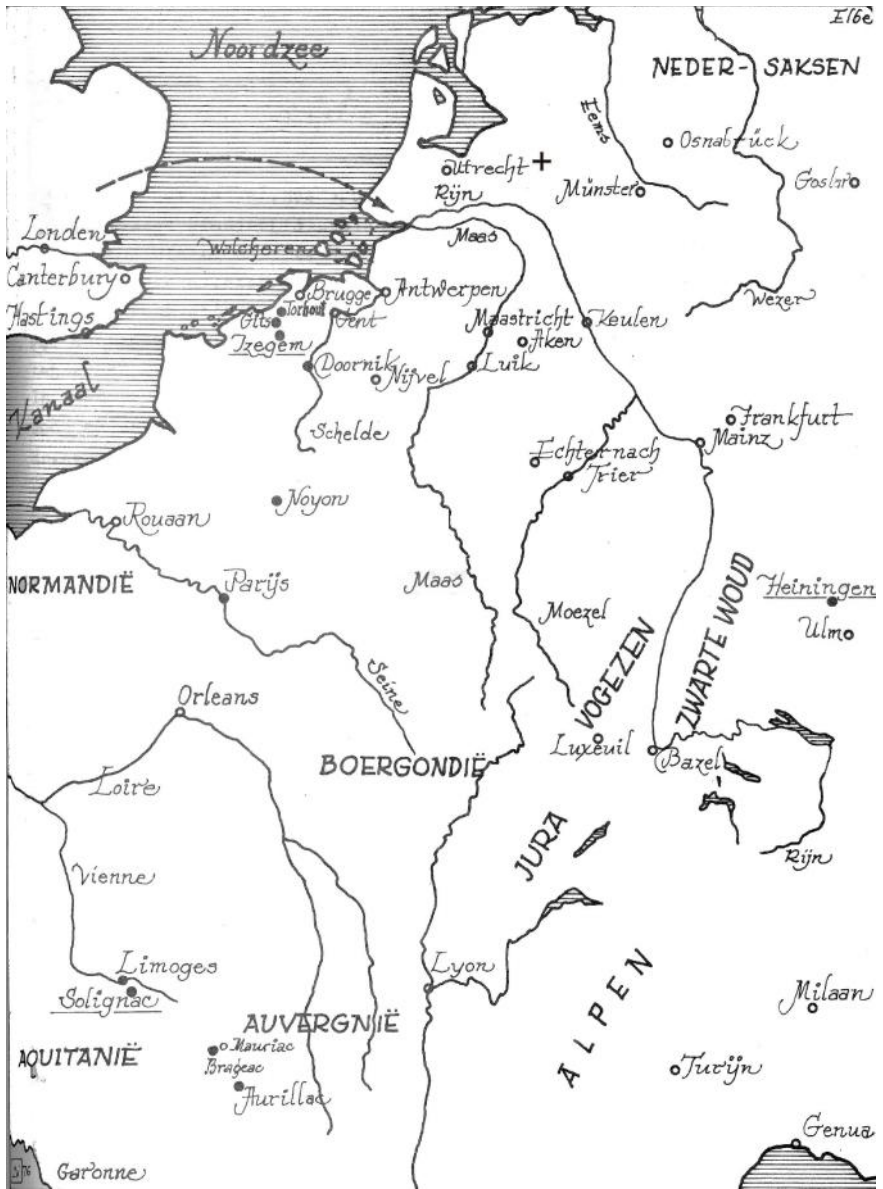
Met dit graf heeft God veel wonderbaarlijke werken gedaan, waardoor het werk van de heilige Tilman kon worden doorgezet. Zo vloeide er bijvoorbeeld overvloedig olie uit zijn heilige lichaam en zijn tombe. Hierdoor zijn mensen gezond geworden, die aan allerlei ziekten leden. Zo bemiddelde Tilman ook na zijn dood tussen de mens en Jezus Christus, die alle eer ervan toekwam. Zijn lichaam werd 'verheven', zijn gebeente verzameld, en kreeg een nieuwe plaats in een reliekschrijn in de abdijkerk van Solignac.

GESCHIESCHRIJVING EN VERERING

Op het moment dat zijn levensverhaal op papier werd gezet kon alleen worden weergegeven wat van hem werd verteld. De reis met de beide Ewalden, daar sprak Tilman niet over, zoals hij in al zijn nederigheid na zijn terugkomst in Solignac over zoveel zaken niet gesproken zal hebben. Niet voor niets zijn ook de perioden als kluizenaar in Auvergne en als leider van het klooster van Brageac amper beschreven. De hele periode 660-695 is niet meer dan een paar sobere feiten. Wat binnen het gezichtsveld van de schrijvers was gebeurd, dat werd meegenomen. De reis naar Tilmans Saksische vaderland bleef buiten beschouwing. Bij Beda ging dat omgekeerd. Voor zijn geschiedenis was alleen van belang wat met de Ewalden was gebeurd. De geschiedenis van Tilman de Saks was alleen van belang voor zover dat in verband stond met zijn doelen.

Zo ontstonden twee afzonderlijke verhalen over dezelfde man. Tilman, Tillo, Hilonius, de Saks. Twee verhalen die hun eigen leven zijn gaan leiden. De tekst van Beda werd regelmatig afgedrukt, toegelicht waar het ging om de Ewalden, maar niet verder uitgediept waar het ging om Tilman – Tilmon. Los van Beda's tekst was er ook informatie over Tilman in levensbeschrijvingen van zijn meester en geestelijke vader Eligius alias sint Elooi of Eloy. Over Tilman – Tillo zelf werd geschreven in twee teksten afkomstig uit de abdij van Solignac, geschreven door broeders van deze abdij. Deze teksten werden de bronnen van de 'Acta sanctorum Belgii', de officiële geschiedschrijving van de Rooms Katholieke heiligen. Wat daarin stond over Tillo – Tilman werd gebruikt door G.F.Tanghe. We volgden hem in deze studie in zijn levensbeschrijving van Tilman. Er verschenen meerdere edities van, als apart verhaal of als onderdeel van de geschiedschrijving van de parochie Izegem. Adolf Duclos ging twee kanten op. Allereerst die van de geromantiseerde levensbeschrijving. Deze verscheen als feuilleton in 1871 onder de titel "Tillo de Saks". In 1900 verscheen de derde uitgave daarvan in boekvorm. Voorin werd een inleiding opgenomen, waarin Adolf Duclos probeerde Tilmans leven nauw-

Een kaartje met o. a. plaatsen in het leven van Tilman, Tillo, de Saksische zending, leerling van Eligius en begeleider van de Ewalden. Bij het kruis naast Utrecht vinden we nu Deventer, de plaats van de dubbelmoord.

keurig te onderzoeken. Al deze studies lieten Beda's werk links liggen. Twee verhaallijnen die eind 2013 bij elkaar werden gevoegd door de auteur dezes.

Wat is er nog meer van Tillo van Solignac, Tilman de Saks? In Solignac is nog amper wat van hem bewaard gebleven. Toen Frankrijk godsdiensttwisten doormaakte hebben de Calvinisten zijn relieken verbrand. Er waren in de 18^e eeuw in Solignac in ieder geval nog enkele half verbrande beenderen. In het nabijgelegen Limoges bevindt zich momenteel nog steeds een reliek van Tilman. Ook Izegem heeft enkele relieken weten te verwerven. Pastoor Leopold Slosse kon eind 19^e eeuw een stukje schedel krijgen van de bisschop van Limoges. Het stukje schedel werd in tweeën gesplitst. Het ene deel ging naar de Sint-Tillokerk van Izegem, het andere deel naar een Izegemse zusterge-meenschap. De reliek in de kerk kreeg een plaatsje in een schrijn, de Sint Tillo-rijve genoemd. De fraaie schrijn kostte 1700 frank en hij werd gemaakt door M. Bressers. Er werd aan de rijve gewerkt in 1887 en 1888, getuige de brieven die erover zijn bewaard. Er is sprake van 20 relieken, die een plaatsje kregen op het dak van de rijve. In de jaren 1990 werd de reliek uit de kerk gestolen. Het stukje dat in het zusterklooster was werd aan de kerk geschonken, om in een nieuwe reliekhouder te plaatsen. Aldus gebeurde. In de kerk is ook een beeld van Tilman, Sint Tillo, aanwezig. Tilman, Tillo, wordt afgebeeld als een monnik, met in zijn hand de staf van de abt en een kelk. Zijn gedenkdag is 7 januari. Hij is de patroon van de plaatsen Gits en Izegem. Duizenden Vlamingen dragen nog zijn naam, van Tijl tot Tielman en alles ertussen. Van Toots Thielemans tot Tijl Uilenspiegel.....

Gebruikte literatuur bij de delen 1 en 2:

- “Die Bischöfe und Erzbischöfe von Köln nach ihrer Reienfolge, nebst Geschichte des ursprunges, des Fortganges und Verfalles der kirchen und klöster der Stadt Köln, mit besonderer Bezugnahme auf die Kirchen und Klöster der Erzdiözese”, Von Mering, Reichert (Keulen 1844).
- “Parochieboek van Iseghem, gevolgd door de levensbeschryving des Heiligen Hilonius, patroon, eersten apostel en pastor dezer plaats”, G.F.Tanghe (Wed. De Schryver-Van Haecke, 1862, 1863).
- “Leven van Siint-Tillo, eersten apostel en pastor alsook patroon van Iseghem”, G.F.Tanghe (Gebroeders Strobbe, Izegem 1891).
- “Leven van den Heiligen Eligius, bisschop van Noyon”, Judocus Hillegeer (Vander Schelden, 1868).
- “Leven van den Heiligen Eligius, alom bekend onder den naam van Sint Eloy, met aantekeningen en bijzonderheden nopens zijnen alouden eerdedienst in Vlaanderen”, Edm. De Vos (De Plancke, 1900).
- “Tillo de Saks”, Adolf Duclos (Jules De Meester, Rousselare 1900), derde uitgave met voorin een naar de maatstaven van die tijd wetenschappelijke levensbeschrijving van Tilman – Tillo – Hillonius.
- “Generale legende der heyligen “, Petrus Ribadineira Heribertus Rosweyde (1649).
- Wikipedia, over de beide Ewalden, Aplerbeck, de Saksen, de Germanen, geschiedenis van Deventer, de IJssel, de Slag bij Dorestad , bijgeloof met planten, over Beda en diverse andere onderwerpen.
- “Terug naar de ware Lebuinus”, Dirk Otten (Deventer, Universitaire pers 2010).
- De websites van de parochie Druten en het archief van Deventer.
- “Chronyxken van Covorden”, ds.Johan Picardt (Amsterdam 1660).
- “Willibrords missie”, A.G.Weiler (Gooi&Sticht bv, Hilversum 1989).
- “Kerkgeschiedenis van Engeland”, Beda (731).
- www.heiligen.net.
- “Werenfried, missionaris en pastoor”, dr. Jan Brouwer (Elst 2010).
- “Cultusplaats Elst”, div. auteurs (Kerkmuseum Elst 2008).
- “De Gallo-Romeinse Tempels te Elst in de Over-Betuwe”, J.E.A.Th. Bogaers (proefschrift, Staatsdrukkerij, Den Haag 1955).
- Informatie verstrekt door Heemkring Ten Mandere, Izegem.
- Met dank aan Dr. G. den Hartogh, voor ondersteuning bij Latijnse vertalingen.
- Met dank aan Robert Wimmers voor het meedenken over de afstanden over de IJssel over water.